

У спеціалізовану вчену раду Д 11.170.02
в Інституті економіко-правових досліджень
Національної академії наук України
01032, м. Київ, бульвар Тараса Шевченка, 60.

ВІДГУК
офіційного опонента
Кібенко Олени Рувімівни
на дисертацію Смітюха Андрія Володимировича
«Корпоративні права та корпоративні паї (частки):
теоретико-правові засади»,
подану на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук
за спеціальністю 12.00.04 – господарське право,
господарсько-процесуальне право

Актуальність обраної теми дослідження. Обрана дисертантом тема дослідження є надзвичайно важливою та актуальною як для теорії господарського права, так і для практики реалізації норм, якими регулюється реалізація корпоративних прав та прав на акції акціонерних товариств, частки у статутних (складених) капіталах господарських товариств інших видів, частки у майні виробничих кооперативів, які дисертант пропонує іменувати корпоративними паями (частками).

На даний момент корпоративне законодавство складають нормативно-правові акти різних поколінь, основними серед яких є: Закон України «Про господарські товариства» 1991 р., що діє частково, Закон України «Про кооперацію» 2003 р., до якого вносилися лише незначні зміни, Цивільний та Господарський кодекси України 2003 р., які зазнали значно більших змін, Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» 2003 р., що діє в редакції 2015 р. із змінами, Закон України «Про акціонерні товариства» 2008 р. із змінами та Закон України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» 2018 р.

Аналіз цієї нормативної бази дозволяє зробити висновок про те, що якість регулювання корпоративних правовідносин невинно зростає, водночас, залишається невирішеною низка концептуальних проблем. Деякі з них, такі як

природа, склад, порядок реалізації корпоративних прав є предметом живих дискусій серед представників науки як господарського так і цивільного права. Інші, які стосуються проблематика корпоративних паїв (часток) залишаються здебільшого на периферії уваги наукової спільноти.

Водночас відсутність цілісного уявлення про корпоративні права у їх зв'язку з корпоративними паями (частками), особливо у тому, що стосується корпоративних паїв (часток), неоформлених як цінні папери, тобто – відмінних від акцій, означає, що багато питань залишаються неврегульованими законодавством, що, у свою чергу, призводить до виникнення численних корпоративних спорів і проблем у правозастосовчій практиці.

Актуальність проведеного дослідження підтверджує і те, що дисертація виконана згідно з планом науково-дослідних робіт Одеського національного університету імені І.І. Мечникова МОН України у межах тем «Дослідження проблем співвідношення приватноправових та публічноправових чинників соціально-економічних відносин» (номер державної реєстрації 0106U008142) та «Дослідження механізму реалізації прав і свобод людини та громадянина в публічному та приватному праві» (номер державної реєстрації 0118U001224).

Достовірність та обґрунтованість результатів дисертаційного дослідження базується на глибокому аналізі законодавства України та інших держав, наукової літератури з тематики дослідження, а також правозастосовної практики (рішення Європейського Суду з прав людини, Верховного Суду, Конституційного Суду України, тощо). Список використаних джерел роботи включає 642 найменування.

Основні положення та результати дисертації викладено в 52 наукових працях, в тому числі одноосібній монографії «Корпоративні права та корпоративні паї (частки): теоретико-правові аспекти», 2 монографіях у співавторстві, 5 статтях у наукових періодичних виданнях інших держав, 20 статтях у фахових наукових виданнях України, 17 публікаціях за матеріалами науково-практичних конференцій, 7 публікаціях в інших виданнях.

При цьому як публікації, так і автореферат дисертації з достатньою повнотою

висвітлюють положення поданого на захист дослідження. Зміст автореферату дисертації є ідентичним основним положенням, сформульованим в дисертації. У дисертації вдало використані загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання.

Наукова новизна отриманих результатів полягає в тому, що це перше фундаментальне, комплексне господарсько-правове дослідження корпоративних прав у їх зв'язку з корпоративними паями (частками), яке містить низку обґрунтованих теоретичних і практичних висновків щодо концептуальних засад удосконалення їх господарсько-правового регулювання.

Метою дослідження, яка охоплювала розробку нових теоретико-правових положень щодо концепції концепції господарсько-правового регулювання корпоративних прав та корпоративних паїв (часток) і визначення шляхів втілення її основних елементів у господарському законодавстві України, визначено основні завдання (с. 40-42), в тому числі: аналіз та доопрацювання теоретико-правових засад інституту корпоративних прав, удосконалення визначення поняття корпоративних прав та їх класифікації; дослідження категорій організаційно-господарських повноважень, організаційно-установчих повноважень власника, корпоративних обов'язків та корпоративних правовідносин, уточнення їх співвідношення з категорією корпоративних прав з обґрунтуванням відповідних пропозицій; аналіз теоретико-правових засад інституту корпоративних паїв (часток), удосконалення визначення поняття корпоративного паю (частки), доопрацювання поділу корпоративних паїв (часток) на прості та привілейовані з обґрунтуванням функцій корпоративних паїв (часток); дослідження інститутів корпоративного вкладу, корпоративного капіталу з обґрунтування визначення поняття корпоративного вкладу та удосконалення положень щодо корпоративного капіталу; узагальнення засад обліку, формування, погашення, анулювання корпоративних паїв (часток), переходу прав і звернення стягнення на них з обґрунтуванням напрямів їх удосконалення; аналіз правової природи немайнових корпоративних прав та удосконалення їх визначення; дослідження права брати участь в управлінні корпоративною господарською організацією,

удосконалення визначення поняття, видів і ступенів корпоративного контролю; дослідження правової природи майнових корпоративних прав та обґрунтування їх співвідношення із зобов'язальними правами вимоги; аналіз права учасника корпоративної господарської організації на дивіденди з удосконаленням порядку їх виплати; дослідження права на майнову корпоративну квоту та пов'язаних з ним правомочностей – на погашення корпоративних паїв (часток), на оплатне переведення акцій; доопрацювання положень щодо переважного права учасника корпоративної господарської організації на придбання корпоративних паїв (часток) та ін. Зміст роботи, наукові публікації дисертанта та автореферат дисертації дають підстави стверджувати, що ці завдання автором виконані на належному науковому рівні, в тому числі й завдяки обраній ним методології дослідження.

У роботі дисертант визначає поняття «корпоративні права як неподільний комплекс недоступних для третіх осіб (ексклюзивних) прав особи щодо корпоративної господарської організації та інших суб'єктів корпоративних прав (за наявності), які у сукупності покликані забезпечити реалізацію інвестиційного інтересу особи, дозволяють здійснювати на корпоративну господарську організацію безпосередній і системний вплив, а також отримувати блага, у тому числі матеріальні, від її діяльності (с.91).

Заслуговує на увагу визначення поняття корпоративного паю (частки) як оборотоздатного символу (транзитивного знаку), що посвідчує корпоративні права, є субститутутом корпоративного вкладу, об'єктом речових прав і повинен обліковуватися у Єдиному державному реєстрі або у депозитарній системі (якщо корпоративний пай є акцією) (с.175-176).

Дисертантом визначено функції корпоративного паю (частки): інвестиційну, ідентифікаційну, колегіальну, мобільну та облікову (с.179).

Цікавою є пропозиція щодо впровадження модельного договору купівлі-продажу корпоративних паїв (часток), укладення якого передбачатиме надання державному реєстратору спільної заяви покупця та продавця з відомостями про сторони, предмет договору та ціну продажу і відбудуватиметься на умовах,

затверджених Кабінетом Міністрів України (с.222-223).

Мають цінність пропозиції щодо уніфікації кола та обсягу правомочностей, які складають корпоративні права учасника корпоративної господарської організації, корпоративні паї (частки) у якій не оформлені як цінні папери з наділенням учасників деталізованими правомочностями, що охоплюватимуть усі немайнові та майнові корпоративні права (с.103-104), конкретизації предмету та порядку реалізації учасником права на інформацію шляхом встановлення єдиних для всіх корпоративних господарських організацій, корпоративні паї (частки) у яких неоформлені як цінні папери переліку відомостей про корпоративну господарську організацію та її діяльність, що задовольнятимуть законний інтерес учасника бути обізнаним про значні факти про корпоративну господарську організацію та її діяльність та єдиного порядку отримання таких відомостей на запит учасника (с. 309, 313-315, 317), удосконалення порядку сплати дивідендів (с. 351–355).

Можна позитивно оцінити запропоноване автором визначення універсального для всіх корпоративних господарських організацій поняття майнової корпоративної квоти (с.359-361), поняття дивестування корпоративного паю із впровадженням можливості дивестування окремих корпоративних паїв (часток), належних учасникові корпоративної господарської організації, на його вибір (с.371-373). Хоча терміни, запропоновані автором, є доволі дискусійними, особливо поняття «дивестування», втім сам підхід, який означає необхідність виділення і позначення відповідних правових категорій, заслуговує на підтримку.

Наведений вище перелік позитивних сторін дисертаційного дослідження не вичерпує всіх наукових положень, висновків, рекомендацій, які визначають новизну дисертаційного дослідження А. В. Смітюха, оскільки робота містить не лише окреслені вище, але й багато інших цікавих та корисних висновків та пропозицій. Все це дозволяє зробити висновок про те, що дисертація А.В. Смітюха підготовлена на високому теоретичному рівні, має значну наукову цінність.

Теоретичне та практичне значення одержаних результатів полягає у тому, що висновки та пропозиції, що містяться в дисертації, можуть бути використані у подальших наукових дослідженнях; при підготовці змін до чинних актів корпоративного законодавства щодо корпоративних прав та корпоративних паїв (часток), при підготовці науково-практичних видань, підручників, навчальних посібників і методичних рекомендацій для науковців, юристів-практиків, викладачів, аспірантів і студентів вищих навчальних закладів юридичних спеціальностей з курсів «Господарське право», «Корпоративне право».

Положення дисертації використовуються у навчальному процесі Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова МОН України при викладанні навчальної дисципліни «Господарське право» («додаток А» до дисертації, с. 499), Одеського національного університету імені І. І. Мечникова МОН України при викладанні дисциплін: «Господарське право», «Корпоративне право», «Правові основи інвестиційної діяльності» («додаток Б» до дисертації, с. 500), у практичній діяльності ТОВ «ОЙЛ ТРАНСШИПМЕНТ» («додаток В» до дисертації, с. 501) і ТОВ «ЮРИДИЧНА КОМПАНІЯ «ЮСТА» («додаток Д» до дисертації, с. 502-503). Теоретичні висновки дисертації сформульовано у вигляді пропозиції щодо удосконалення чинного господарського законодавства України про корпоративні права та корпоративні паї (частки), які було рекомендовано до використання у законотворчій діяльності («додаток Е» до дисертації, с. 504-552). Результати дисертаційної роботи розглянуті на зборах суддів Господарського суду Одеської області та використовуються в роботі даного суду при розгляді корпоративних спорів («додаток Ж» до дисертації, с. 553).

Зауваження за змістом дисертації. Деякі положення дисертації потребують додаткової аргументації, окремі є дискусійними і можуть бути предметом подальшого обговорення, у тому числі при захисті роботи.

1. У підрозділі 1.1. роботи автор пропонує розглядати як системоутворююче поняття корпоративного права і як системоутворюючу організаційно-правову

форму «корпоративну господарську організацію», пропонує її визначення, відповідні положення присутні у висновках роботи та відображені у наковій новизні (с. 46, с.54-65, 74, 430). Усі поняття, що визначаються у роботі («корпоративні права», «корпоративні правовідносини», «корпоративний вклад», «корпоративний пай», «оголошений корпоративний капітал», «сформований корпоративний капітал», «майнова корпоративна квота» «дивестування корпоративного паю») виявляються похідними від поняття корпоративної господарської організації.

Утім, у роботі автор переважно аналізує правове регулювання діяльності господарських товариств та відповідну судову практику. Лише у окремих випадках згадуються кооперативи, фермерські господарства, підприємства. У світлі викладеного, виникає питання, чи все ж таки доцільно виділяти узагальнене поняття «корпоративна господарська організація».

2. Однією з пропозицій, висловлених у підрозділі 2.1. роботи «Поняття і види корпоративних паїв (часток)» є поширення поділу акцій на прості та привілейовані на усі корпоративні паї (частки) усіх корпоративних господарських організацій з уможливленням набуття у власність простих і привілейованих паїв (часток) однією особою із скасуванням командитних товариств та інкорпорацією норм про вкладників командитних товариств до положень законодавства про повні товариства та уніфікацією правового режиму простих та привілейованих корпоративних паїв (часток), неоформлених як цінні папери (с. 50, 191 – 196, 432). Проте привілейовані акції, можливість емісії яких передбачена за законодавством України про акціонерні товариства та цінні папери вже багато років так і не стали широко поширеним фінансовим інструментом. У зв'язку з цим впровадження норм про привілейовані корпоративні паї (частки) аналогічні до привілейованих акцій до законодавства, що регулює діяльність корпоративних господарських організацій відмінних від акціонерних товариств, зокрема – товариств з обмеженою (додатковою) відповідальністю, не видається доцільним.

3. У підрозділі 4.3. роботи «Право на майнову корпоративну квоту» автор пропонує надати державним реєстраторам повноваження щодо вчинення

виконавчих написів, за якими колишні учасники, які вийшли, або яких було виключено з корпоративної господарської організації, матимуть змогу стягувати з відповідної організації вартість частини майна такої організації, пропорційну розміру належної колишньому учаснику частки (у термінології автора – майнову корпоративну квоту) у безспірному порядку за даними звітнього балансу (с. 409, 436-437). Проте вчинення виконавчого напису – це нотаріальна дія, а покладення на державних реєстраторів повноважень щодо здійснення окремих нотаріальних дій не відповідає завданням, покладеним на державних реєстраторів, а саме – відправлення функції державної реєстрації, тобто, відповідно до п.4 ч.1 ст.1 Закону України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб – підприємців та громадських формувань» – офіційного визнання шляхом засвідчення державою певних фактів (наприклад створення або припинення юридичної особи) шляхом проведення реєстраційних дій.

4. У підрозділі 3.2. роботи «Право брати участь в управлінні корпоративною господарською організацією. Корпоративний контроль. Юридично мотивоване корпоративне загарбання (корпоративне рейдерство)» автор пропонує відмовитися від концепції кворуму в акціонерних товариствах, у яких кількість акціонерів не перевищує 100 осіб, та у корпоративних господарських організаціях інших організаційно-правових форм, незалежно від кількості учасників із тим, щоб запобігти виникненню ситуативних та умовних ступенів корпоративного контролю (с.283-285). Фактично, автор пропонує поширити підхід, реалізований законодавцем у Законі України «Про товариства з обмеженою та додатковою відповідальністю» на всі корпоративні господарські організації (тобто – господарські товариства, виробничі кооперативи та фермерські господарства), за винятком акціонерних товариств, у яких кількість акціонерів перевищує 100 осіб. Ця пропозиція може бути доречною якщо йдеться про організаційно-правові форми, щодо яких на даний момент відсутнє належне і сучасне правове регулювання скликання і проведення загальних зборів. Утім, слід зазначити, що Закон України «Про акціонерні товариства» передбачає низку норм саме щодо

порядку скликання, проведення загальних зборів, акціонери, які володіють у сукупності більш як 10 відсотками голосів, можуть призначати своїх представників для контролю за реєстрацією акціонерів для участі у загальних зборах, крім того, нагляд за реєстрацією акціонерів, проведенням загальних зборів, голосуванням та підбиттям його підсумків на загальних зборах акціонерних товариств може здійснювати й НКЦПФР. Отже, запропоноване у роботі скасування вимог щодо кворуму загальних зборів акціонерних товариств, незалежно від кількості акціонерів, видається поки що недоцільним. Таке скасування збільшить ризик проведення різними групами акціонерів так званих «паралельних зборів», на яких ухвалюються суперечливі за змістом рішення.

5. Дисертантом недостатньо враховано судову практику Великої Палати Верховного Суду щодо визначення категорій «корпоративні спори» та «корпоративні права».

Загальний висновок по дисертації. Висловлені зауваження значною мірою зумовлені складністю обраного для наукового пошуку предмету дослідження і не знижують загальної позитивної оцінки дисертації.

Оформлення дисертації та її автореферату відповідає вимогам, встановленим МОН України. Публікації в достатній кількості вміщено у виданнях, визначених МОН України для оприлюднення положень дисертацій.

Дисертація А. В. Смітюха «Корпоративні права та корпоративні паї (частки): теоретико-правові засади» характеризується високим теоретичним рівнем. Вона являє собою науково-дослідну працю, яка за своїм змістом, науковими результатами, актуальністю та новизною є самостійним вкладом в науку господарського права. У роботі запропоновано нове розв'язання наукової проблеми корпоративних прав та корпоративних паїв (часток) і обґрунтовано низку концептуальних висновків, реалізація яких в законотворчості та правозастосуванні сприятиме становленню правового господарського порядку в країні. Текстових запозичень без посилання на джерело в дисертації не виявлено.

Дисертаційна робота А. В. Смітюха відповідає спеціальності 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право.

Викладене вище дозволяє зробити висновок, що за своїм змістом та науковою новизною докторська дисертація А.В.Смітюха «Корпоративні права та корпоративні паї (частки): теоретико-правові засади» відповідає вимогам п. 10 Порядку присудження наукових ступенів, а дисертант заслуговує на присудження йому наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.04 – господарське право, господарсько-процесуальне право.

Суддя Верховного Суду
доктор юридичних наук, доцент

Кібенко О. Р.

*Лістиня судді Верховного Суду
Кібенко О. Р. завідоую*

*керівник апарату
Верховного Суду
О. Булка*